

D'Amèrica del Nord al regne de Jaume I

Robert Ignatius Burns, un dels principals coneixedors dels orígens del Regne de València, va rebre la setmana passada el premi Ramon Llull de la Fundació del Congrés de Cultura Catalana, mentre continua treballant en la història del regnat de Jaume I.

Lluís Bonada

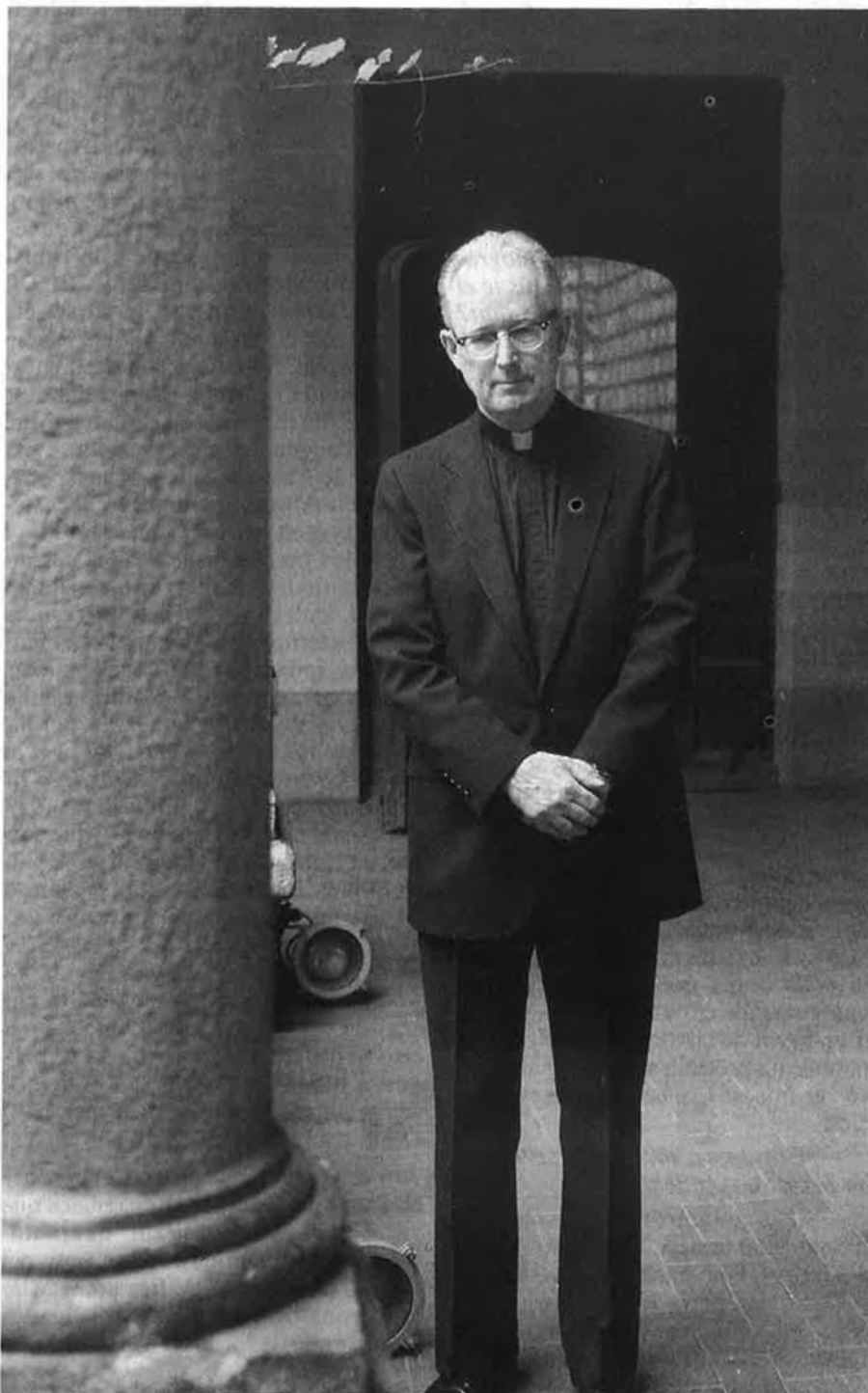
—**P**er què us vau decidir a centrar les vostres investigacions històriques en el regnat de Jaume I?

—Quan feia els meus estudis doctorals, gràcies a la influència dels historiadors europeus que havien vingut als Estats Units arran de la segona guerra mundial, vaig veure que, contra el que havia estat tradicional en la historiografia medieval que es feia al món anglosaxó, era el món mediterrani el més important de l'època. Abans, la tradició era estudiar bàsicament Anglaterra, França, Alemanya i, de retruc, una mica Itàlia, a causa que aquestes nacions, durant el segle XIX, eren potències industrials i influïen en els historiadors. És a dir, que si França, Alemanya i Anglaterra eren grans potències mundials, el que calia era saber-ne la història des dels seus orígens i bandejar la dels països que durant el segle XIX no exercien cap paper destacat en la història mundial.

El director de la meua tesina de llicenciatura en història, el polonès exiliat Von Halecki, em va fer adonar que el Mediterrani era el centre medieval més important i avançat, mentre que llavors, Anglaterra i França es trobaven a la perifèria d'Europa. La meua tesina ja va ser sobre Bizanci i les relacions diplomàtiques de la Companyia Catalana, formada per almogàvers, la força armada que va conquerir Grècia. Això em va fascinar i vaig decidir estudiar la història dels catalans, però no sabia encara en què especialitzar-me. Quan vaig ser a Roma als anys cinquanta, vaig preguntar al pare Batllori quina etapa històrica era més verge i estava negligida i em va dir que era la del Regne de València en temps de la Corona d'Aragó. Immediatament em vaig posar a estudiar català i espanyol i a llegir la bibliografia existent sobre el tema. I també ben aviat vaig començar a venir regularment a València i a Barcelona.

—*Sempre que parleu de Jaume I ho feu amb una gran admiració.*

—Té un gran avantatge i és el d'haver escrit el *Llibre dels feits*, on es poden veure dues persones, la que vol presentar al món i la que s'expressa, obertament, tal com és. El llibre, que és una autobiografia d'un rei, és únic en la història medieval cristiana. És una cosa molt peculiar que un rei faci una biografia seva. És una cosa molt islàmica. Els reis islàmics ho feien. Crec que és una influència islàmica. És un llibre que explica fets i és un llibre

«El llibre dels feits és més una autobiografia que una crònica».

del relat de les victòries que fa per a Déu, com els musulmans fan les seves gestes heroiques per a l'Islam. La manera d'escriure, en forma d'anècdotes, d'històries, també és molt islàmica.

—*Quan parreu del Llibre dels feits eviteu d'anomenar-lo «Crònica», com acostumen a fer els historiadors i els filòlegs. En el text «La vida espiritual de Jaume I el Conquistador» que obre el llibre Jaume I i els valencians del s. XIII, parreu de «memòries personals» i d'«autobiografia». ¿No creieu que sigui una crònica?*

—No. Això de batejar-lo amb el nom de crònica deu ser una cosa dels segles moderns. No se l'ha d'anomenar així, tot i que ja sigui de tradició fer-ho.

—*Però deixant a part l'avantatge de tenir el seu Llibre dels feits, la biografia i la personalitat de Jaume I us té el cor robat. ¿Per què us fascina tant? ¿Creieu, potser, que, a més de rei, va ser un heroi?*

—Efectivament, i un heroi que es fa admirar. Cal recordar que de nen va tenir una vida difícil, ja que va viure amb monjos militars i sense nens de la seva edat per jugar. Va viure sense mare, sense pare, ni sense cort. Quan encara és nen, ha de casar-se per l'estabilitat de la nació. Per aquesta raó, no sé fer un judici tan sever com amb altres que van poder tenir família. Després, en el seu *Llibre dels feits* es pot veure el desig de fer coses grans, de ser un heroi de la cristiandat, i les seves conquestes no són per guanyar terres per a Catalunya, sinó per a Déu. Alguns historiadors diuen que ho feia per diners. No. El rei Jaume tenia necessitat de fama en cristiandat i per això les seves conquestes són autèntiques croades. Evidentment, no era només un idealista. Les seves aventures amb les diverses dones que va tenir semblen una contradicció amb la seva imatge d'un heroi de cristiandat, però és que tampoc no pretenia ser un sant. A més, va ser honest i sincer en les seves accions.

—*¿Pensa que, malgrat la seva vida de pecat, era creient?*

—Sí, segurament. No solament creient, sinó honest, i això és una cosa d'admirar. Una part de la seva vida és pecaminosa, però no les altres parts. No es pot oblidar el context de la seva època, on era normal que els reis es divorciessin i estimessin diverses dones. Això el fa més comprensible. Ara bé,

els homes més pecaminosos poden creure en Déu. Satan també creu en Déu. Jaume I hi creu i és respectuós amb Déu, tret d'alguns aspectes de la seva vida.

—*Aquests dies que sou a Barcelona us hostatgeu en un hotel de l'avinguda de la Catedral, el Colom. Suposo que l'heu triat perquè és a prop de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, ¿oi?*

—Sí. Actualment continuo amb els meus *Diplomatarium* del Regne de València. El primer volum, que de fet és una introducció metodològica, ja ha estat editat per la Princeton University Press i el segon, que és el primer dels documents, es troba en premsa. Ara treballo en el tercer. Necessitaré un any

més. En total seran un tres mil documents. En el volum segon se'n transcriuen i tradueixen cinc-cents. El *Diplomatarium* consta de tots els documents de Jaume I sobre el Regne de València. Són escrits en llatí, català, aragonès i castellà. Depèn del destinatari. La majoria són en llatí perquè era la llengua de la diplomàcia, a excepció de Castella, que per una peculiaritat d'Alfons X feia servir el castellà. És molt difícil transcriure'ls i editar-los perquè hi ha moltes paraules abreujades. A més, són escrits en paper i, amb els segles, la tinta s'esborra o s'escampa. I els animals es mengen els papers, a part dels agents microbiològics. Aquests dies també treballo a l'hotel en la revisió del llibre *Islam under Crusaders: Survival in the Thirteenth-Century Kingdom of Valencia*, que vaig publicar el 1973 —va ser el meu segon llibre—, que editarà en català Tres i Quatre. Eliseu Climent ja m'ha editat tres llibres i pensa treure tots els que queden i vaig fent.

—*¿Ja no us queda res de nou, del segle XIII, per investigar?*

—Bé, la situació ja és molt diferent ara de quan jo vaig començar a estudiar-lo, fa més de trenta anys, perquè, a més del que jo he fet, hi ha noves generacions que se n'ocupen. Però encara hi ha molt camp per córrer.

Ara estic preparant una història sobre els frares dels Sacs, un orde religiós que va existir només durant quarantacinquanta anys, que va ser suprimit pel Concili de Lió el 1274. Era un orde de la Corona d'Aragó i d'Occitània. Va néixer a Marsella, però es va estendre

«Jo, a un mag, li demanaria quina va ser la relació precisa dels catalans amb Occitània».

molt per tots els territoris de Jaume I. Tenia convents a Montpeller, Barcelona, Lleida, València, Perpinyà, Puigcerdà, Girona, i les Balears, entre altres llocs. Anava on anaven els conquistadors catalans. Eren mendicants, com els franciscans. Els bisbes no volien gaire gent d'aquesta i van suprimir els ordes dèbils, és a dir, aquells que no tenien bisbes al Concili de Lió. Durant el segle XIII van constituir una novetat en l'església, una novetat molt distorsionadora, molt contracultural que diríem ara. Eren homes del seu temps.

—*¿L'existència d'aquest orde havia quedat per investigar?*

—En efecte. No s'havia investigat mai. Com que havia nascut a Marsella, apareix en la mentalitat dels historiadors com un orde de França, però s'equivoquen. Primer es va estendre pels dominis de Jaume I i només a la segona meitat del XIII apareix a França.

—*¿L'accés als arxius i la seva consulta, en general, és fàcil?*

—Bé, hi ha arxius importants, com el de la Corona d'Aragó, que sí, perquè el material està classificat i les persones que hi treballen estan preparades

i són atentes. Però hi ha molts problemes. Per exemple, l'arxiu familiar de Perelada és en poder d'una família mallorquina i no se'l pot visitar. Jo vaig poder entrar-hi gràcies a l'ajut de l'arxiver de la catedral de Mallorca i com que la família havia tingut un canonge de la catedral, va poder fer d'home bo. Però només vaig poder consultar un document en concret que buscava i cap més. Crec que hi deu haver més documents que facin referència al convent de Perelada, que va ser venut als carmelites. En aquest cas caldrà esperar que l'arxiu siga dipositat en un lloc públic. En altres casos, et trobes que l'arxiver et descriu un document i no el trobes. Ha desaparegut i no el pots llegir. Perquè encara que n'hagi fet la transcripció, sempre cal comprovar-la, perquè s'hi solen escolar errors o males lectures d'alguns mots. En alguns llocs, l'arxiver no desitja atendre't, no vol ajudar-te. O bé l'arxiu obre tres dies a la setmana i només dues hores al dia. Llavors perds moltes hores anant a un lloc per treballar en un arxiu a la recerca de documents que després cal transcriure, on obren tan poca estona. Així, es fa difícil treballar.

—*¿De la història de l'orde dels Sacs es poden extreure dades sobre altres sectors de la societat d'aquell temps?*

—Naturalment. Es pot conèixer quines persones els ajudaven econòmicament i conèixer millor les famílies, en especial comerciants, de l'època. Tot document t'aporta informació sobre la societat de l'època, més enllà del seu contingut precís. Ara tinc dos articles escrits, i no publicats, que parlen dels indults del rei Jaume. Els indults són molt importants per a la història social, legal i criminal. Així, pots saber, per exemple, quins homicidis es cometien. Llavors existia el rapte ritual de dones per al matrimoni i això surt en els indults. A Barcelona, una manera primitiva de casar-se era raptar la dona i anar-te'n a un altre lloc. Hi ha un estatut de Jaume I que diu que aquest costum és corrent i que no s'ha de fer sense els permisos dels pares de la noia, que, si no, es fa al marge de la llei. Els indults eren una activitat reial molt important. Sumen el deu per cent dels papers reials que es conserven.

—*Si ara se us aparegués un mag que se us oferís a donar resposta als punts més foscos del regnat de Jaume I, els*

punts sobre els quals no trobeu resposta ni en els arxius ni en els escrits dels contemporanis, ¿quines preguntes li faríeu?

—Li demanaria quina va ser la relació amb Occitània. Es pot dir quines eren les relacions amb Montpeller, i es pot veure les afinitats comercials, lingüístiques, el fet de tenir les mateixes institucions i es pot veure també que Jaume I era l'esperança per a la independència del sud. Les famílies de les ciutats de Marsella i Carcassona troben aixopluc a Barcelona. Però la pregunta seria: ¿En quina forma hi havia una unitat? Jo crec que hi havia una unitat més real del que es pensa. La historiografia catalana creia que Jaume no havia anat fins a Provença a lluitar contra els francesos per raptar la princesa hereva Beatriu de Marsella, cosa que no va aconseguir, ja que no va poder vèncer els francesos, que van casarla a cuita-corrents amb Charles d'Anjou, germà del rei de França, i així van iniciar el domini de la corona de França sobre Provença. El rei Jaume volia casar Beatriu amb un dels seus fills. Els historiadors catalans deien que l'episodi era una ficció romàntica. Els historiadors provençals asseguraven que era real, però no en tenien proves. A l'Arxiu de la Corona d'Aragó vaig trobar documents papals que demostren que Jaume I va entrar fins a Provença el 1245 i que el seu exèrcit va ser bloquejat o derrotat. Els resultats d'aquestes investigacions els vaig presentar al congrés de la Corona d'Aragó fet a Montpeller el 1982, però la meua comunicació no és publicada encara i he vist que entre els historiadors catalans circula en fotocòpies. De totes maneres, ja ho vaig dir el 1984 en el llibre *Moros, cristians i jueus en el regne croat de València* que Tres i Quatre va publicar l'any passat. L'altra pregunta que faria al mag seria quina era la vida i la relació entre musulmans i cristians a València. Com sempre, se'n poden veure algunes indicacions, però són coses polítiques, estructurals i el que m'interessaria saber és la vida als carrers, si realment les dues comunitats vivien a part, cosa que no crec. L'església prohibeix als cristians de tenir mainaderes i minyones mores, cosa que vol dir que a les cases dels cristians convivien les dues comunitats. M'imagino que va existir una íntima relació que era contrària a la segregació legal, política i religiosa, una situació que jo crec que es pot entendre una mica pensant en situacions colonials com la de l'Índia durant la dominació britànica.

□

